

Становище

от проф. дн Ангел Валентинов Ангелов

за представения като хабилитационен труд „Между творчеството и миротворчеството. Наградата за мир на германското книгоразпространение и културата на паметта в Германия“ от гл. ас. д-р Даниела Дечева, за участие в конкурс за академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 3.3. Политически науки (Европеистика – странознание на немскоезичните страни с преподаване на немски език – терминология на европейските институции), обявен от СУ „Св. Климент Охридски“, ДВ, бр. 20/08.03.2024

Трудът се състои от въведение, четири глави, заключение и библиография с общ обем 358 с. Предишни изследвания на Дечева, които се отнасят за отделни проблеми на бъдещото цялостно изследване, показват, че то е подготвяно години. Във въведението на труда Дечева представя предмета, методиката, проблематиката и целта на своето изследване. Обект на изследване в монографията е наградата за мир на немското книгоразпространение (Friedenspreis des deutschen Buchhandels), проблемът е културата на паметта в Германия след създаването първоначално на ФРГ в 1949, а след 1989 – в общата германска държава. Паметта е в непосредна връзка с общностната идентичност, затова Д. Дечева обсъжда напрегнатото взаимодействие между двете понятия в Германия след Втората световна война; фокусът ѝ е върху социалното функциониране на двойката „памет – идентичност“.

Основният материал са текстовете, които се отнасят до Наградата за мир – статут, изборна процедура, речите на носителите на наградата и на лаудаторите, както и церемонията при връчването на отличието. Целта на Дечева е да изведе характеристиките на германската култура на паметта в периода 1989–2019 г. Но тъй като за всяка реч, Дечева създава историческа среда от значения, която да допълни разбирането за речта, то източниците, с които тя работи са много повече. Основни за подхода на Дечева са характеристиките - историзиране и контекстуализиране на текст, факт, събитие, заявена позиция, които Дечева е преценила, че са важни за аргументацията ѝ. Двете характеристики придават убедителност както на изложението, така и на изводите. Една целите ѝ е да съчетае „макро- и микрооптика върху изследвания предмет“. Тази цел е

постигната и именно чрез това движение между „микро“ и „макро“ изследването става част от една културна история на съвременността.

Наградата за мир на германското книгоразпространение не е много позната в България, затова авторката обосновава своя изследователски избор и подробно представя самото отличие. Избраният от Даниела Дечева период – след 1989, има предимства по отношение на значителните социални и културни промени, които са в ход от 1980-те насам. Изследването на предишния период също би имало своите предимства, те са исторически и се отнасят до Европа, разделена на две части. Дечева познава и периода 1950-1989, анализира, когато ѝ е необходимо материала от тези четири десетилетия, но те не са фокус на работата.

По-обща цел на изследването е да потвърди връзката между политиката на памет и формирането и поддържането на идентичност в дадена общност. Избраният материал, смята авторката, дава възможност да се установят характеристиките на германската колективна идентичност в тяхното ставане и промяна. За да обоснове това Дечева предприема подробен анализ на начините, по който се поддържа културната памет в последните тридесет години. И тук актуалността е поставена в историческа перспектива, за да се изяснят позициите и мотивите на техните защитници.

Дечева проследява какви са основанията на журито за избора на носителя/носителката на наградата, връзката между наградата и официалната политика на Германия, защо отличието, макар да е резултат от частна инициатива, функционира като държавно отличие. Тя съпоставя Наградата за мир с други награди, връчвани в Германия, за да изясни допълнително в какво се състои нейното своеобразие. Анализирайки мотивите за учредяването на наградата и нейната устойчивост през десетилетията, Дечева установява, че тази награда служи на „Федерална република всяка година да демонстрира пред света волята си за една нова, демократична гражданска и политическа култура и идентичност.“ (с. 27) Ето защо с основание Дечева представя подробно статута, в който са заявени ценностите, които ще ръководят представителите на фондационния съвет при избора на кандидата/кандидатката, както и церемонията при награждаването.

Ще добавя, че наградата не е единственото стратегическо начинание след Втората световна война, чиято цел е да промени представата за Германия и за германците пред външния свят. Сходна е функцията, която изпълняват

филмовият фестивал в Берлин, първо издание 1951, както и международният форум за съвременно изкуство в Касел, първо издание в 1955.

Според Дечева, „тази посока на западногерманската политика няма реалистична алтернатива в контекста на Студената война, но от това не следва, че тя би се развивала от само себе си.“ (с. 27) Става дума за културна политика, която във вътрешен план се противопоставя на обособеното, не без чувство на превъзходство, утвърждаване на немското. Тази цел на държавната културна политика (на ФРГ) през 1950-те не е изцяло наложена отгоре; тя има социална подкрепа. Много от занимаващите се професионално с култура искрено желаят да се присъединят към западния свят и да не следват т. нар. немски зондервег.

В част IV. Д. Дечева проследява как се формира и променя това, което се нарича „култура“ на паметта от началото на 1950-те до началото на 2020-те. Развитието през десетилетията не изключва напрежения и спорове. Анализът на отношението между наградата за мир, културата на паметта и колективната идентичност на ФРГ свидетелства за способността на Дечева да представя с яснота разнообразни концепции, да съпоставя позициите на авторите им, да възстановява историческата среда, от която концепциите, изборът на журито и творчеството на лауреатите са част. Интересува я как всички тези елементи функционират по отношение на паметта и на идентичността. Същият подход на историзиране Дечева използва, когато очертава напрегнатото взаимодействие между история и памет, както и социалните и политическите им измерения.

Ще посоча два от изводите, до които тя достига: отличието приема формата на държавна награда, но това се отнася за ценностната и символната страна, а не за не юридическата и финансовата. Изборът на лауреат почти винаги е в съответствие с официалната политическа линия на Германия, без това да предполага безкритичност. (с.341) Свидетелство за последното са острите дебати, последвали речта на Мартин Валзер в 1998 и избора на Анемари Шимел в 1995. На няколко места в труда си Дечева използва концепцията за даровия обмен, за да обясни връзката между чувството за колективен дълг, което се проявява в приемането на наградата от страна на лауреатите като акт на благодарност.

Най-голямата част от работата е посветена на речите на лауреати и лаудаторите в периода 1989-2019. Дечева разделя този период по десетилетия. Основанието ѝ е в смяната на темите, които обсъждат наградените: времето след комунизма и интегрирането на религиозни общности в Германия са важни

първото десетилетие; през второто десетилетие вниманието се премества отчасти към Централна Европа, но не и към Югоизточна; климатични промени и миграция, както и връзката между тях, дълготрайни регионални конфликти и диктатури са преобладаващите теми в третото десетилетие. След 2000 г. Германия постепенно престава да заема централно място в речите, тя става част от проблемите на един глобализиращ се свят. И през трите десетилетия темата за Холокоста продължава да присъства, без да намалява значимостта си.

Анализът, който предлага Дечева, е красноречиво свидетелство защо Наградата за мир е изследователски проблем от първостепенно значение за културната история на ФРГ в цялото ѝ съществуване до този момент. А тъй като Германия е едната от най-важните страни в Европа, Наградата за мир е част от културната история на Европа през последните седемдесет и четири години. Отношението към паметта се развива по вътрешни за Германия причини, но от 1970-те и поради милионното население, което граждански принадлежи към Федералната република, но не и етнически и което не може да възприеме като своя вината за едно минало, в което неговите (пра)родители не са участвали.

„За разлика от Централна Европа, Балканите (или по-евфемистично Югоизточна Европа), традиционно безинтересни за Германия, остават непредставени в публичното пространство на Наградата за мир.“ (с.276) Независимо от това, историята на Наградата за мир на германското книгоразпространение е важна за България с отношението към паметта и с начина на подбор на лауреати и лаудатори.

Заклучение:

Смятам, че начинът, по който е организиран значителния материал, както и анализирането му са приноси. Изложението се отличава с яснота и убедителност. Подходът, който прилага Д. Дечева я довежда до собствени формулировки, които допълват съществуващи концепции. Понятията, които тя заема, чрез анализа на материала, биват обогатени и превърнати в свои. Монографията „Между творчеството и миротворчеството“ е значително научно постижение, което също така има и значителна образователна стойност.

С пълна убеденост гласувам за присъждане на академичната длъжност „доцент“ на гл. ас. д-р Даниела Дечева.

София, юни 2024 г.

проф. дн Ангел Валентинов Ангелов